

La resiliència, forjant els temps de les possibilitats

Marta Burguet*

Anna Forés**

Presentació

Dedicar un monogràfic de *Temps d'Educació* a la resiliència té sobrades explicacions i motius. N'exposarem quatre que considerem principals i alhora de gran actualitat pel nivell de recerca que comporta.

En primer lloc, cal dir que la resiliència és un concepte en plena adolescència al nostre país, de tendència incipient. Quan en el 2010 es va organitzar el I Congrés Europeu sobre resiliència, un dels objectius clau fou que aquesta esdevingués un terme conegut i reconegut amb el rigor científic del que n'és mereixedor. Si un concepte ha arrelat en el territori català i espanyol en aquests pocs anys del segle XXI, ha estat la resiliència. El concepte, però, no és nou; prové del llatí *resilio* i ha estat molt present en cultures anglosaxones i també llatinoamericanes, on ja s'ha consolidat.

Ara bé, com qualsevol novetat o concepte que es posa de moda, té el perill de les atribucions múltiples i fins i tot contradictòries. Per tant, és el moment de poder definir la implicació de la resiliència en l'educació i posar-la com a capdavantera en les competències amb què tot docent ha de poder estar format. La definirem com a capacitat que tenen les persones per fer front a les adversitats i sortir reeixits i/o transformats. Per tant, i des de la perspectiva de l'educació, aprendre a fer front a les adversitats i saber sortir-ne amb escreix, acceptant els canvis que de ben segur n'afloraran.

Dèiem que és un concepte adolescent per dos motius. Perquè no és fins el 1998 que es publica en català el primer llibre que en parla, d'un dels pares de la resiliència, Stefan Vanistendael –*La resiliència, el realisme de l'esperança, ferit però no vençut*–, en edició catalana fins i tot abans que en castellà. I el segon motiu és perquè, com l'adolescència, està patint aquest procés de fer-se gran, de madurar, de saber el seu lloc i tenir el seu propi espai consolidat amb rigor científic. Si la resiliència està en ple procés de redefinició com a concepte i com a gran potencial dins del marc educatiu, com a professionals compromesos amb l'educació i el món científic-acadèmic, volem aprofitar l'avinentsa que *Temps d'educació* ens ofereix per no eludir el compromís amb la comunitat acadèmica i pedagògica i poder parlar de resiliència i educació.

En segon lloc, perquè és un concepte transversal i transdisciplinari que el món de la pedagogia, com a ciència que permet espais i àmbits de reflexió de tot el que fem en educació, no pot eludir. Cal reconèixer que el terme resiliència prové del món de

(*) Marta Burguet Arfelis, doctora en Pedagogia. Professora de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, especialitzada en educació en valors, cultura de pau, mediació i conflictes. Adreça electrònica: mburguetarfelis@ub.edu

(**) Anna Forés, doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació. Vicedegana de la Facultat de Pedagogia. Professora de la Universitat de Barcelona en els estudis d'educació social. Adreça electrònica: annafores@ub.edu

l'enginyeria, definint-la com la propietat que tenen certs materials, que han estat sotmesos a deformacions, per tal de retornar al seu estat originari. La psicologia aplica aquesta característica a l'ésser humà. Tot i saber que és evident que no podem tornar a l'estat original quan hem patit certes adversitats, sí assumim els reptes que comporta aplicar-ne aquesta capacitat a l'àmbit educatiu i proposar el desenvolupament d'aquests ressorts que permeten arrelar-se a quelcom menys efímer quan al voltant tot sembla trontollar.

Per tot plegat, es tracta d'una competència que moltes ciències han fet seva: la física, l'economia, la sociologia, la psicologia i fins i tot la medicina i les neurociències. És en aquesta línia que el compromís de la pedagogia esdevé vital i de caire transdisciplinari, mirant de conjuminar les diverses aplicacions que se'n fa a través de recerques que aportin dades per a un potencial creixement d'aquesta capacitat.

Seguint amb les motivacions de fons d'aquest monogràfic, en tercer lloc val a dir que no és casual que ara es parli més de resiliència. La pertinència del concepte ara té més sentit que mai. En un context de crisi, en un moment on la societat ha de fer front a les adversitats, on les famílies, escoles, estan sotmeses d'una manera creixent a dificultats de tota mena, la resiliència pot ser la clau de volta per orientar la intervenció educativa i poder dissenyar vies alternatives a la situació actual. Promoure la resiliència implica no només fer ciutadans i ciutadanes amb més capacitats, sinó més competents per poder sortir-se'n i albirar amb més realisme esperances possibles.

En darrer lloc, perquè la resiliència ens convida a derivar d'una cultura del tenir cap a la promoció d'una cultura de l'ésser, valorant i validant el potencial de les persones, treballant a partir del que s'és i de l'existir més intrínsec a la persona. Afavorir espais participatius, escoles inclusives, organismes on tots formen part d'una manera activa, valorant a cadascú pel que és i pel que pot contribuir a la resta. Són tots aquests, nous esculls pedagògics que poden treballar-se des del rigor científic i des de la validesa acadèmica. La resiliència i la pedagogia ens conviden a projectar futur de manera conjunta.

En els darrers tres anys la bibliografia i els estudis sobre resiliència han començat a multiplicar-se de manera exponencial. La millor manera de poder elaborar un bon monogràfic sobre resiliència ha estat comptar amb portaveus que ens poguessin donar un visió holística, integral de la resiliència en el món educatiu a l'actualitat. Aquesta visió la configuren l'ampli abast de la procedència dels articles, que recullen recerques i aplicacions dutes a terme en un entorn abastament global.

Alhora, el monogràfic ha volgut comptar amb les darreres recerques i tesis doctorals de resiliència i educació. És així que els articles de M. Paz Sandín i de l'equip de l'Observatori Psicosocial de Recursos en Situacions de Desastre (OPSIDE) de l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la Universitat Jaume I, juntament amb l'article de la tesi doctoral dirigida per les professores Crescencia Pastor i M. Teresa Anguera, constitueixen tres eixos cabdals pel monogràfic. En aquesta línia, «Resiliència, immigració i èxit escolar» és un treball col·lectiu de diversos professors liderats per M. Paz Sandín, on tracten els temes de les adversitats amb les que es troba l'estudiant de secundària de procedència estrangera en fer el pas a l'educació post-obligatòria, destriant els elements resilients d'aquells que superen amb èxit aquestes

circumstàncies. A banda, l'equip de la Universitat Jaume I presenta el seu estudi «La promoció de la resiliència a les escoles: anàlisi d'una experiència» on exposen una experiència pràctica d'aplicació de promoció de la resiliència en contextos educatius duta a terme per l'Observatori, avalada pels estudis recents sobre la matèria. Alhora, Alexandra Moreno i Crescencia Pastor presenten l'estudi «Resiliència i psicomotricitat. Orientacions per a la promoció de la resiliència des de la pràctica psicomotriu educativa», extret de la recerca empírica realitzada de manera més àmplia, on estableixen propostes per a la promoció de la resiliència en la relació entre adolescents i educadors/es.

També, però, s'ha volgut comptar amb la presència de dues experiències sobre resiliència i educació, una d'elles a casa nostra, com és el cas de la resiliència en els hospitals de dia. Amb «El pas per l'Hospital de Dia d'Adolescents de Santa Coloma de Gramenet, una experiència resilient», es mostra la necessitat del treball educatiu de la resiliència en els entorns de la salut mental, i se n'exposa un cas clínic real.

Per cloure aquest monogràfic i fer una proposta ferma per dur a la pràctica en els diferents àmbits educatius socials, proposem la lectura d'un article fruit d'anys d'experiència i de recerques anteriors sobre els tutors/es de resiliència, «Els tutors de resiliència en l'educació social», on Sandra Costa i les signants d'aquesta presentació fem una mirada al paper d'acompanyament educatiu en el procés d'enfortir –que no endurir– la persona davant les adversitats. Ho fem des de la creença en la possibilitat de canvi, i des de l'exigència i responsabilització de l'acció de l'educand vers la seva pròpia vida.